

Andrej Briški

Šavrinsko gričevje

Na zahodnem obrobju naše ožje domovine se vrstijo pokrajine, ki jih nekatere prirodne in gospodarske značilnosti združujejo v primorsko mediteransko področje Slovenije. Med njimi so zelo karakteristična gričevnata področja, predvsem Goriška Brda in Šavrinsko gričevje. Kljub mnogim skupnim potezam obstajajo med obema gričevjema svojstvene razlike.

S Šavrinskim gričevjem označujemo flišni del Slovenske Istre, ki se po svoji geološki sestavi in reliefnih oblikah povsem razlikuje od kraške soseščine. Na vzhodni strani ga obdaja Podgorski kras (nekateri ga imenujejo Šavrinski kras) z vsemi značilnostmi kraške planote, ki je bolj razgibana le tam, kjer jo preprezajo pasovi flišnih sedimentov. Drobno razgibanost v reliefu povzročajo številne vrtače in drugi kraški pojavi.

Podgorski kras se spušča proti nižje ležečemu Šavrinskemu gričevju v strmih strukturnih stopnjah, ki so precejšnja ovira prometnim napravam. Gričevje je izoblikovano v morskih in obrežnih sedimentih morja, ki je v eocenu preplavljalo obsežen pas dinarskega kopna, od spodnje Soče do Albanije. Sedimenti so se ohranili predvsem v sinklinalah. Starejši med njimi so apnenci s plastmi bituminoznega škrlavca, mlajši pa flišni peščenjaki in laporji, ponekod tudi konglomerati. V njih se je ohranil dober rjav premog pri Sečovljah. Flišne kamenine so omogočile nastanek razgibanega gričevja, ki je prepreženo z dolinami večjih in manjših vodotokov.

Od Podgorskega krasa proti morju se Šavrinsko gričevje polagoma znižuje v nivojih, ki so ponekod dobro vidni, drugod pa jih je erozijsko delovanje skoraj zbrisalo. Rokava (Dragonja), Kornalunga, Rižana in Istrska Reka so s svojimi dolinami razrezale gričevje v več glavnih hrbtov, ki se pahljačasto spuščajo proti obali. Severovzhodni hrbet med Istrsko Reko in Rižano doseže najvišji vrh v Tinjanu (372 metrov), ki se proti severozahodu hitro zniža in nadaljuje v Miljskem polotoku in zaključi z Debelim Rtičem. Na korenu Miljskega polotoka je v grebenu globoka zajeda — Škofijsko sedlo, ki ga izkorišča glavna cestna zveza med Koprno in Trstom. Osrednji hrbet Šav-

rinskega gričevja, ki se začena v povirjih Rižane in Rokava, doseže preko 400 metrov nadmorske višine in se pahljačasto znižuje proti zahodu, severozahodu in jugozahodu ter zaključi s Piranskim polotokom. Južno od Rokave preide flišna pokrajina v apniški Bujski kras.

Ob obali se gričevje na več mestih zaključuje s strmimi klifi, ki so delo morske abrazije. Ob spodnjem toku rek so se razvile ravnice, ki z nizko obalo potonejo pod morsko gladino. Piranski, Koprski ter Miljski zaliv dejansko predstavljajo potopljeni del dolin Rokave, Rižane in Istrske Reke. Doline so na mnogih mestih zamočvirjene. V najnovejšem času zato delajo obsežne melioracije.

Nagnjenost pobočij je zelo različna. Strme grape se menjavajo s položnimi površinami. Rahlo nagnjena pobočja prevladujejo predvsem v nekaterih spodnjih legah, zlasti med spodnjo Rižano in Kornalungo. Položne površine nudijo idealne pogoje za intenzivno kmetijsko obdelovanje.

Klima Šavrinskega gričevja ima mediteranske značilnosti, s katerimi pa se že prepletajo posamezni elementi srednjeevropskega podnebja. Osnovne temperaturne karakteristike se ujema z mediteranskimi posebnostmi. Poletja so zelo vroča, zime pa mile. Povprečne januarske temperature v Kopru za obdobje 1902—1910 znašajo 3,3° C, za obdobje 1947—1955 pa celo 4,8° C. Kljub temu, da so povprečne januarske temperature precej iznad ničle, skrivajo v sebi pogoste negativne temperaturne ekstreme. Neredko pade temperatura daleč pod ničlo. Pogost vzrok negativnim temperaturam je burja, ki zelo ohladi ozračje. Negativne temperature niso omejene le na januar, temveč se pojavijo v posameznih letih že ob koncu oktobra, zabeležili pa so jih še tudi ob koncu marca. Možnost poznojesenskih in zlasti zgodnjepomladanskih pozeb je zelo važna za kmetijstvo, predvsem za zgodnje vrtnine in cvetoče sadno drevje. Zlasti so občutljive oljke. Povprečne julijske temperature so precej visoke, saj znašajo v Kopru 23,2° C. Le malo hladnejši od julija, a toplejši od junija je avgust, kar je pomembno za turistično sezono.

Podatki za temperaturo (v stopinjah C) za Koper

Doba	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	letno
1902-110	3,3	4,6	7,7	12,3	16,6	20,6	23,2	22,3	18,5	13,6	8,7	5,3	13,1
1947-55	4,8	5,4	8,2	12,2	17,1	21,2	23,2	22,5	19,5	14,1	9,6	7,9	13,8

Bolj kot pri temperaturi opazimo vpliv srednjeevropskih elementov pri padavinah. Njihova razporeditev v teku leta je enakomernejša kot pri najznačilnejših mediteranskih področjih. Poletni minimum padavin je malo izrazit in ga prekaša zimski minimum. Največ padavin je v jesenskih mesecih. Glavni nosilec padavin je burji nasproten veter, to je jugo, ki je

sicer šibkejši, toda pogostejši od nje. Večina padavin pade v obliki dežja. Snega je v Šavrinih malo. Zlasti poleti pada dež največ v obliki nalivov, kar zmanjšuje njegovo vrednost za kmetijstvo. Visoke poletne temperature povzročajo veliko in hitro izhlapevanje. Zato je poletje kljub ugodnejši razporeditvi padavin vroče in sušno.

Podatki o padavinah (v milimetrih) v Kopru

Doba	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1947-55	68,7	86,9	43,8	57,6	76,9	85,7	93,0	78,6	101,8	97,4	107,8	82,6

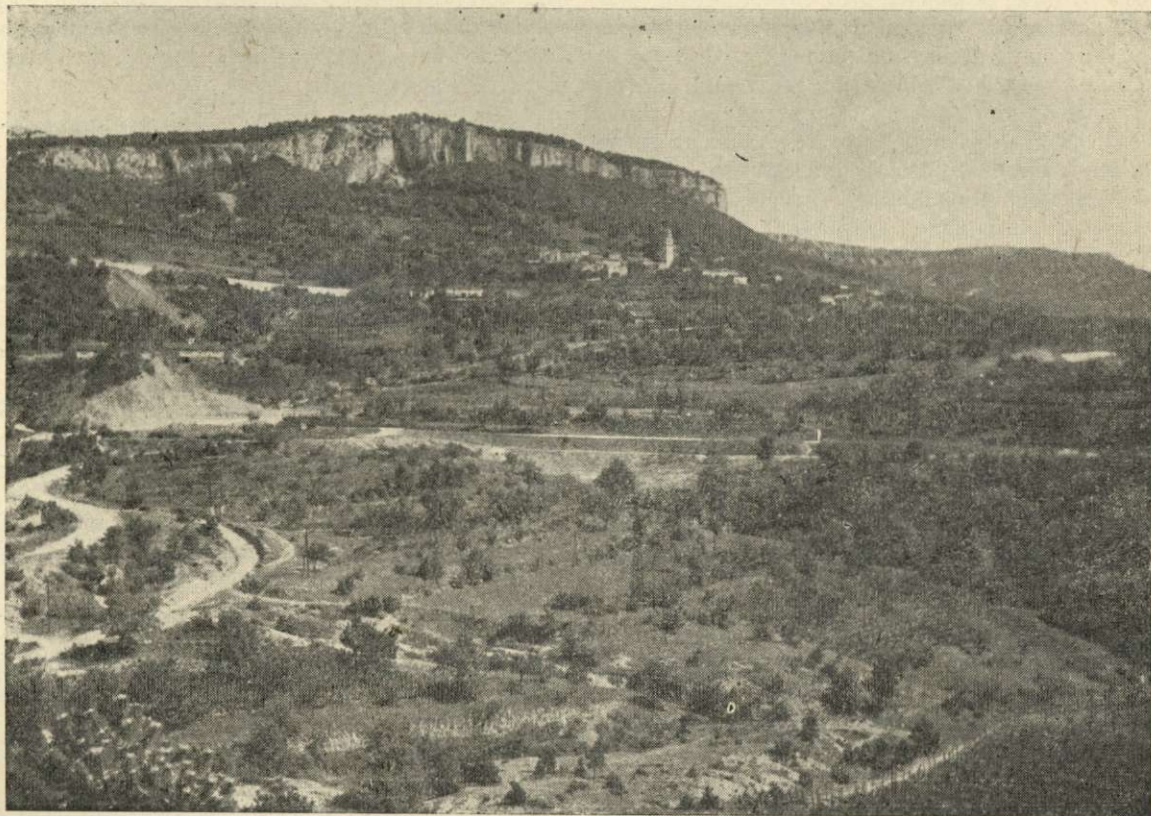
Povprečno na leto 980,8 milimetrov.

Omenjene poteze v podnebju veljajo predvsem za obalni pas in spodnje dele gričevja. Bolj ko se pomikamo v notranjost in v višino, bolj se slika počasi izpreminja. Z večjo oddaljenostjo od morja se zmanjšujejo njegovi blagodejni vplivi. Poletja so še bolj sušna in zime nekoliko hladnejše. Klimatske razlike, ki nastajajo z višino in oddaljenostjo od morja, imajo velik vpliv na razlike v značaju kmetijstvu.

Prirodno rastlinsko odejo Šavrinskega gričevja predstavlja gozd. Zaradi stalnega izsekavanja v posameznih obdobjih je danes prvotni gozd zelo malo razširjen. Še največ ga je v zgornjih delih gričevja in po grapah, vendar ga tudi tu pogosto zamenjujeta nizka hosta in grmovje. Mnogo gozda so uničili Benečani, ki so ga potrebovali za trgovino in gradnjo svojih ladij.

Mnogo gozdne odeje so odstranili slovanski doseljenci, ki so širili poseljeni svet iz notranjosti proti morju. Zaradi intenzivne kmetijske kulture je gozd ostal večinoma le tam, kjer ni ugodnih pogojev za drugačno izkoriščanje. Zato so manjši kompleksi boška, kot tukaj imenujejo gozd, raztreseni tudi med obdelanimi površinami povsod tam, kjer je svet prestrm za obdelovanje. Gola pobočja so izpostavljena eroziji in denudaciji. Najboljši način borbe proti obema pojavoma je pogozdovanje.

Slovanski doseljenci so najprej poselili zgornje in srednje predele gričevja. Ustanavljali so gručaste vasi, v katerih so hiše nakopičene po mediteranskem vzorcu. Takih naselij je največ v vzhodnem in južnem delu Šavrinskega gričevja. Postavljena so na terasah (De-

Slika 1. Strukturna stopnja nad Črnim kalom, s katero se apniška planota Podgorskega krasa spušča v flišno Šavrinsko gričevje

kani, Šmarje, Gažon, Boršt, Pomjan), kopah (Tinjan) in slemenih (Marezige). Za starejšo dobo kolonizacije so značilni tudi številni zaselki, ki so nastali tam, kjer so možni le manjši kompleksi obdelovalnih površin, to je, v manj ugodnih legah. Spodnja pobočja v smeri proti morju so bila poseljena šele v mlajši kolonizacijski dobi v obliki razloženih naselij. Hiše so raztresene po položnih pobočjih sredi njiv, vinogradov in sadovnjakov. Pri mlajši kolonizaciji gre verjetno za svojake, ki so se odkupili od zemljiškega gospoda in kolone, ki so se naselili na posestvih, ki so jih dobili za obdelovanje od svojih gospodarjev. Po drugi svetovni vojni so tudi ti postali samostjni posestniki.

Za tukajšnjo zemljiško razdelitev so značilne grude parcele in velika razdrobljenost. Celkov kljub razloženosti ni. Pestrost v zemljiški razdelitvi še povečujejo kulturne terase, ki dajejo Šavrinski pokrajini izrazito mediteransko potezo in so glavna oblika borbe proti zmanjševanju obdelovalnih površin zaradi erozije.

Romansko prebivalstvo se je omejilo le na obalna mesta. Iz strateških razlogov sta bila Koper in Izola zgrajena na obalnih otočkih, Piran pa ima odlično lego na koncu polotoka. Že v rimski dobi, zlasti pa za vlade Benečanov, so bila zahodno istrska pristaniška mesteca, med njimi tudi Koper, Piran in Izola, zelo živahna. Živela so predvsem od trgovine (sol, les, kamenje, olje, vino). Z odkritjem Amerike je začela beneška moč pešati, z njo pa tudi mesta na sedanji slovenski obali. Z uvedbo parnika v pomorskem in železnice v kopnem prometu se je začela koncentracija pristaniškega prometa, ki je vplivala na hiter vzpon Trsta, istočasno pa na stagnacijo sosednjih pristanišč, med katerimi so tudi Koper, Izola in Piran.

V Šavrinskem gričevju so prirodni pogoji za kmetijstvo izredno ugodni. Mediteranska klima in rodovitna tla omogočajo intenzivno vrtnarstvo, sadjarstvo in vinogradništvo. Hiter razvoj Trsta je pripomogel k razmahu intenzivnega obdelovanja, zlasti pridelovanja zgodnjih sadežev. Po dokončni ureditvi tržaškega vprašanja se je vloga Trsta v tukajšnjem kmetijstvu zelo zmanjšala, toda zgodnji in drugi južni pridelki so našli svoja tržišča širom po Sloveniji in tudi zunaj naše države. Komercializirana oblika kmetijske proizvodnje se je razvila predvsem na nizkem in rahlo nagnjenem svetu blizu obale in nižjih legah gričevja. Slabo so izkoriščene doline ob srednjem in spodnjem toku šavrinskih rek Rokave, Kornalunge, Rižane in manjših potokov. Zaradi njihove mokrotnosti je obdelovanje zelo otežkočeno. Ker so ostali prirodni pogoji ugodni, bodo z osuševalnimi deli omogočili razširitev pridelovanja intenzivnih kultur.

Z oddaljenostjo od morja in zlasti z višino se struktura kmetijske proizvodnje menja v korist prvinam normalnega kmetijstva.

Vrtnine pridelujejo predvsem v spodnjih legah. Med zimskimi so najpomembnejše kapusnice in razne vrste solate. V zgodnji pomladi sta poleg zelenjave na razpolago za prodajo še zgodnji grah ter stročji fižol in zgodnji krompir. Najpomembnejša in najznačilnejša tukajšnja vrtnarska kultura je paradižnik, ki je najbolj razširjen v okolici Kopra. Veliki hektarski pridelki paradižnika omogočajo pridelovalcem poleti lep zaslužek. Precej paradižnika predelajo v tovarnah v Kopru in Izoli.

Velik problem pri pridelovanju vrtnin je umetno namakanje. V času poletne suše, ko je namakanje najpotrebnejše, je stanje vode šavrinskih rek zelo nizko.

Slika 2. Črni Kal, v ozadju Tinjan z istoimenskim naseljem na vrhu. Na levi strani slike v ozadju Koper

Njihova vodna množina je popolnoma v skladu z mediteranskimi potezami podnebja. Tudi mnogi studenci skoraj presahnejo. V nekatere vasi morajo vodo dovažati celo za gospodinjske potrebe. V najnovejšem času premišljajo o možnosti zaježitve rek. V hladni polovici leta akumulirana voda naj bi služila poleti za namakanje najpotrebnejših kultur.

Med poljedelskimi kulturami je najpomembnejša koruza, ki je zelo razširjena po vsem gričevju in je važen vir prehrane domačega prebivalstva. Površine, ki so posejane s pšenico, so mnogo manjše. Največ pšenice pridelajo v zgornjih Šavrinah. V spodnjih legah mora večina kmetov pšenično moko in kruh kupovati.

Vinogradi zavzemajo v spodnjih delih gričevja nad tretjino obdelanih površin, v okolici Izole celo nad polovico. V višjih legah je njihov delež manjši. Kljub ugodnim prirodnim pogojem in velikim vinogradniškim površinam, proizvodnja vina zaradi slabega obdelovanja, mnogih opuščenih vinogradov in ostarelosti trt nazaduje. Nekatera šavrinska vina so odlična. Posebno znana so refoško, malvazija, merlot in druga. Zanimivo je, da v nasprotju s Štajersko tu ni zidanic. Zaradi slabega kletarstva se je v preteklosti vino mnogokrat pokvarilo. Danes velik del grozdja predeluje novo vinsko podjetje pri Kopru, ki je zboljšalo kakovost in dvignilo konkurenčno sposobnost tukajšnjih vin. Vinogradništvo bo treba temeljito obnoviti. Predvsem je potreba gojiti trte, ki so za tukajšnje pogoje najugodnejše. Del vinogradništva naj bi se usmeril k pridelovanju namiznega grozdja.

Poleg pridelovanja vrtnin in vinogradništva je v Šavrinah v ospredju sadjarstvo. Sadno drevje goje v

samestojnih nasadih, pogosto pa pomešano z drugimi kulturami. Sploh je slika šavrinskih zemljišč zelo pestrá. Najbolj je razširjena tako imenovana mešana kultura. Če izvzamemo oljčni bazen pri Gardskem jezeru v severni Italiji, so Šavrini najsevernejša evropska pokrajina, kjer še uspeva oljka. Oljčni nasadi so v nevarnosti pred mrazom. Zaradi pozeh v posameznih letih je bil v koprski okolici uničen velik del nasadov, ki jih v zadnjih letih obnavljajo. Do neke mere so pobočja iznad desnega brega srednje in spodnje Rokave ter nad sv. Lucijo in Portorožem pred burjo in najhujšim mrazom zaščitena in je danes tam težišče oljčnih nasadov. Razširjeni so tudi v posameznih zatišnih legah južno od Strunjana, v bližini Šmarja itd.

Največ dohodkov iz sadjarstva dajejo češnje, ki jih je največ v nižjih legah. Zgodnje vrste dozoriyo ob koncu aprila, zelo pa so razširjene tudi poznejše češnje. Njihovo obiranje zaposli vse dela zmožne člane kmečkih družin. Pogosto preložiyo zaradi obiranja češenj spomladansko košnjo ali jo celo opustijo. Kljub temu ostane v posebno ugodnih letih veliko sadežev na drevju. Nerodna je velika mešanica češnjevih sort. Nasade češenj slabo vzdržujejo, zato so razni škodljivci precej razširjeni. Zaradi slabše kvalitete zlasti nekatere poznejše češnje težko vzdrže konkurenco na tržišču.

Značilna sadna kultura mediteranskih predelov je smokva. Njena drevesa so raztresena po vsej Šavrinški pokrajini, največ jih je v nižjih legah. Precej gojijo tudi hruške, medtem ko so jablane redke. Nasadi breskev so zaradi druge svetovne vojne precej nazadovali, toda danes jih zasajajo na nove velike po-

Slika 3. Kulturne terase v bližini Portoroža (Beli križ). Onstran zaliva rtič Savudrija

vršine, zlasti na Miljskem polotoku. Manjšega pomena so slive, mandlji, orehi, kakiji, kostanji in murve.

V šavrinah gnojijo pomanjkljivo. Predvsem primanjkuje hlevskega gnoja, ker je živinoreja v nižjih delih gričevja, kjer je kmetijstvo najintenzivnejše, zelo slabo razvita. Mnogo posestev nima niti ene krave, ker je veliko pomanjkanje krmil. Vsa ugodnejša zemljišča so obdelana z intenzivnim kulturami. V novejšem času skušajo uvesti kolobar, v katerega bi bile vključene krmilne rastline, predvsem detelja, da bi se zemlja vsakih nekaj let odpočila. Tudi konj je malo, kot vprežna živina se uveljavljajo voli in osli. V zgornjih šavrinah, kjer prevladuje običajnejša oblika kmetijstva, je živinoreja pomembnejša.

V novejši zgodovini so šavirska mesta zaradi koncentracije pomorskega prometa v Trst zastala ali celo nazadovala. Skupaj s šavirsko agrarno pokrajino so postala del tržaškega zaledja. Moška delovna sila iz mest in vasi je v vedno večji meri odhajala na delo v Trst (industrijski delavci in drugi poklici). Ženske so se zaposlevale v Trstu kot služkinje, perice in podobno, deloma tudi v industriji. Industrijski razvoj v šavirskih mestih je bil skromen. Temeljl je na domači surovinski bazi ali pa na surovinah, ki so jih pripeljali po morju. Tako se je v Kopru razvila industrija za predelovanje paradižnika in tovarna ščetk, v Izoli opekarna in zlasti večja ribja industrija, ki se je zaradi pomanjkanja rib deloma usmerila tudi v konzerviranje paradižnika, v Piranu pa ladjedelnica in tovarna mila. Na prirodni podlagi so se razvile solarne. Najpomembnejše so v Sečoveljah in so med največjimi v državi. V bližini Sečovelj so odprli manjši rudnik črnega premoga.

Nova meja, ki se je ustalila po ureditvi tržaškega vprašanja, je Sloveniji omogočila pot naravnost do morja, istočasno pa razrahljala tesne gospodarske stike šavirskega področja s Trstom. Prizadevanja, da bi se v novih pogojih tukajšnje gospodarstvo čim bolj razvijalo, so bistveno vplivala na najnovejši razvoj industrije. Precejšnje število kvalificiranih delavcev kovinske in elektrotehnične stroke, ki so prej delali v Trstu, stanovali pa na sedanjem jugoslovanskem ozemlju, je narekovalo ustanovitev novih industrijskih podjetij. Pri Kopru so začeli z gradnjo tovarne motornih koles »Tomos«, v Dekanih je začela obratovati tovarna ključavnic, v Šmarju podjetje za proizvodnjo gospodinjskih strojev in radiomehaničnih izdelkov ter v Izoli tovarna tehničnih igrač in kovinskih izdelkov. V povojni dobi se je razvila pri Kopru tudi lesna industrija, ki služi predvsem krajevnim potrebam. Širijo obrate za predelovanje tukajšnjih kmetijskih pridelkov, zlasti pa je pomembna nova velika hladilnica pri Dekanih.

Šavirska obala je važna predvsem kot izhod Slovenije na morje. Terenske prilike so za gradnjo velikega pristanišča zaradi obsežnih plitvin slabše kot v Trstu. Tudi nad 400 m visoka kraška planota, ki se hitro spušča proti gričevju in obali, je bila v preteklosti velika ovira, zaradi katere je Koper ostal brez železnice. Ob novih politično-geografskih pogojih, ki so nastali z novo razmejitvijo med Italijo in Jugoslavijo,

je problem razvoja koprške luke zopet v ospredju. Moderna tehnična sredstva tudi olajšujejo graditev železniške proge. Nadrobni načrti za novo lukso in železnico so že v delu. Moderna avtocesta, ki združuje Koper z notranjo Slovenijo, je že dograjena. Postavljeni so že tudi temelji Slovenski trgovski mornarici, ki ima svoj sedež za sedaj v Piranu.

Zaradi povojnega odseljavanja (pretežno Italijanov) v Italijo je prebivalstvo šavrinov nazadovalo, toda zopet se kaže, zlasti v mestih, težnja po naraščanju. Povečana upravna in gospodarska funkcija Kopra, predvsem nova industrija, sta priklicali delovno silo iz notranjosti Slovenije. Izraz dotoka novega prebivalstva je velika stanovanjska stiska. Dograditev novega stanovanjskega naselja v Semeđeli je le delno zadostila naraščajoče potrebe. Koper ima danes skupno z okoliškimi naselji, ki se spajajo z njim v enoten mestni organizem, že blizu 8000 prebivalcev in tako postaja vodilno šavirsko mesto. V obdobju med obema svetovnjima vojnama je bila gospodarsko najmočnejša Izola, ki v nasprotju s Piranom in zlasti s Koprrom ni nazadovala. Industrija za konzerviranje rib je Izoli omogočila živahnjšo gospodarsko vlogo in rahel porast prebivalstva. Trenutno ima Izola še vedno večjo industrijsko proizvodnjo kot Koper, kjer so posamezni industrijski objekti šele v gradnji. Piran je gospodarsko najmanj živahen. Poleg industrije igra v povojni dobi pomembno vlogo pomorski promet.

S šavirsko obalo smo Slovenci dobili možnost razvoja obmorskega turizma. Prijetne plaže in ugodna klima poleti privabljajo številne turiste. Že v dobi avstroogrške monarhije se je razvilo veliko obmorsko letovišče v Portorožu, ki ga odlikuje tudi naravni termalni vrelec. Med obema svetovnjima vojnama je bil nekoliko v senci slovečih italijanskih letovišč, danes pa njegov pomen zopet raste. Za razvoj počitniškega turizma ima odlične pogoje obala pri Strunjanu ter Fiesi, kjer je razen v morskoi vodi možno kopanje tudi v dveh sladkovodnih jezercih. Zelo priljubljena je obala med Ankaranom in Debelim rtičem, kjer rastejo poleg starih nove počitniške hišice. Turistično privlačnost slovenske obale še povečujejo mesta s svojimi značilnimi mediteranskimi potezami in številnimi zgodovinskimi in umetnostnimi zanimivostmi. V Sloveniji se na majhnem koščku zemeljske površine družijo zelo raznovrstne prirodne lepote in privlačnosti — od morskih plaž, do visokih planin, od slatin in toplic, do čudovitih jezer. Omenjena posebnost daje šavirski obali še posebno privlačnost.

Naročajte in širite
Geografski obzornik!